

ФОРМИ ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

ОСТАФІЙЧУК Григорій Володимирович - кандидат юридичних наук, доцент,
начальник Головного слідчого управління СБУ

УДК 343.132.5 + 343.13

В статті здійснюється системно-структурний аналіз форм застосування технічних засобів в уголовном производстві і досліджується правові положення інформації отриманої при використанні вказаних засобів. Розкриваються способи і методи використання технічних засобів в судовому производстві. Пропонуються визначені зміни в діючому законодавстві, які необхідні для підвищення ефективності використання технічних засобів в уголовном процесі.

Ключові слова: застосування технічних засобів, форми фіксації, оперативно-розшукові заходи, судовий контроль, дистанційне досудове розслідування, техніко-криміналістичні засоби, імітаційні первинні засоби.

Основними формами застосування технічних засобів у кримінальному провадженні, що закріплені в нормах чинного КПК України, є такі: додатковий (а у передбачених законом випадках і окремих) спосіб фіксації інформації під час проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій; засіб для виявлення, закріплення та вилучення слідів і предметів, що можуть бути речовими доказами у кримінальному провадженні; основний засіб проведення слідчих (розшукових) дій, зокрема у режимі відео конференції; засіб фіксації інформації під час здійснення слідчим суддею функцій судового контролю на стадії досудового розслідування та ін.

Питання форм застосування технічних засобів частково розкриті у роботі Д.М. Ба-

лашова, М.М. Балашова, С.В. Малікова [1]. Зокрема, вказані автори зазначають, що у сучасних умовах використовуються різні форми фіксації:

- вербальна, тобто протоколювання, звукозапис;
- графічна – графічне зображення (схематичні і масштабні плани, креслення, кроки, малюнки, в тому числі мальовані портрети);
- предметна – вилучення предмета в натурі, виготовлення матеріальних моделей (реконструкція, в тому числі макетування, копіювання, отримання зліпків і відбитків);
- наочно-образна – фотографування (у видимих і невидимих променях), відеоманітофонів запис [1, с. 31].

Р.Б. Єзерський, у ході аналізу наукової проблеми співвідношення криміналістичної техніки і теорії оперативно розшукової діяльності [2], доходить висновку, що ОРД використовуються ті ж організаційні форми застосування криміналістичної техніки, що і в кримінальному процесі, а саме:

- проведення спеціальних досліджень різноманітних об'єктів, отриманих при проведенні оперативно-розшукових заходів (дослідження документів, аудіо-, відео зйомка слідів рук, ніг, крові і т.д.);
- залучення спеціаліста-криміналіста для участі в оперативно-розшукових заходах;
- надання консультативної допомоги оперативним працівникам в частині застосування криміналістичної техніки, оцінки і використання отриманих з її допомогою результатів [2, с. 291].

Для виявлення та фіксації слідів кримінальних правопорушень необхідно забезпечити їх якнайшвидше виявлення, фіксацію та вилучення, якщо це можливо, а у разі, коли сліди злочину не можливо зафіксувати чи вилучити, необхідно зробити все для їх збереження [3, с. 900].

Для найбільш швидкого виявлення, фіксації та вилучення з міста події слідів кримінального правопорушення слідчими та спеціалістами судово-експертних установ використовуються сучасні техніко-криміналістичні засоби, що здебільшого комплектуються у різні набори та розміщуються у спеціально обладнаних валізах, сумках, папках чи портфелях.

Переважає більшість наборів техніко-криміналістичних засобів, комплектуються за цільовим призначенням, таким як: фотозйомки; освітлення; виявлення та фіксації слідів рук, ніг, слідів транспортних засобів; виявлення й вилучення мікрослідів, та інших. У інших випадках ці набори комплектуються у зв'язку з розкриттям і розслідуванням конкретного виду кримінальних правопорушень: розслідування крадіжок, вбивств, згвалтувань, дорожньо-транспортних пригод, авіакатастроф та інших.

Деякі набори техніко-криміналістичних засобів комплектуються залежно від того, ким вони будуть використовуватися: слідчим, спеціалістом-криміналістом, спеціалістом біологом, хіміком, фізиком, автотехніком тощо.

Майже всі набори техніко-криміналістичних засобів, призначені для використання слідчим, оперативним працівником, співробітником ДАІ, спеціалістом експертно-криміналістичного підрозділу, комплектуються у вигляді універсальних слідчих експертних валіз [4, с. 61].

Доповнюючи систему форм застосування технічних засобів у кримінальному провадженні, маємо обов'язково розглянути наступні форми:

Застосування технічних засобів у формі основних засобів проведення слідчих (розшукових) дій.

Так, статтею 232 чинного КПК [5], передбачено проведення допиту, впізнання у режимі відео конференції під час досудового розслідування.

Допит осіб, впізнання осіб чи речей під час досудового розслідування можуть бути проведені у режимі відео конференції при трансляції з іншого приміщення (дистанційне досудове розслідування) у випадках:

- неможливості безпосередньої участі певних осіб у досудовому провадженні за станом здоров'я або з інших поважних причин;
- необхідності забезпечення безпеки осіб;
- проведення допиту малолітнього або неповнолітнього свідка, потерпілого;
- необхідності вжиття таких заходів для забезпечення оперативності досудового розслідування;
- наявності інших підстав, визначених слідчим, прокурором, слідчим суддею достатніми.

Рішення про здійснення дистанційного досудового розслідування приймається слідчим, прокурором, а в разі здійснення у режимі відео конференції допиту згідно із статтею 225 КПК України [5] – слідчим суддею з власної ініціативи або за клопотанням сторони кримінального провадження чи інших учасників кримінального провадження. У разі, якщо сторона кримінального провадження чи потерпілий заперечує проти здійснення дистанційного досудового розслідування, слідчий, прокурор, слідчий суддя може прийняти рішення про його здійснення лише вмотивованою постановою (ухвалою), обґрунтувавши в ній прийняте рішення. Рішення про здійснення дистанційного досудового розслідування, в якому дистанційно перебуватиме підозрюваний, не може бути прийняте, якщо він проти цього заперечує.

Використання у дистанційному досудовому розслідуванні технічних засобів і технологій повинно забезпечувати належну якість зображення і звуку, а також інформаційну безпеку. Учасникам слідчої (розшукової) дії повинна бути забезпечена можливість ставити запитання і отримувати відповіді осіб, які беруть участь у слідчій (розшуковій) дії дистанційно, реалізовувати інші надані їм процесуальні права та виконувати процесуальні обов'язки, передбачені цим Кодексом.

Допит особи у дистанційному досудовому провадженні здійснюється згідно з правилами, передбаченими статтями 225–227 КПК України [5]. Впізнання осіб чи речей у дистанційному досудовому провадженні здійснюється згідно з правилами, передбаченими статтями 228 та 229 КПК України [5].

Крім того, згідно із частиною 2 статті 104 КПК України [5], якщо за допомогою технічних засобів фіксується допит, текст показань може не вноситися до відповідного протоколу за умови, що жоден з учасників процесуальної дії не наполягає на цьому. У такому разі у протоколі зазначається, що показання зафіксовані на носії інформації, який додається до нього.

Також окремі негласні слідчі (розшукові) дії проводяться виключно за допомогою технічних засобів. Зокрема, такими діями є:

- аудіо-, відео контроль особи;
- аудіо-, відео контроль місця;
- зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж;
- зняття інформації з електронних інформаційних систем;
- установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу.

Згідно зі статтею 260 КПК України [5], аудіо-, відео контроль особи є різновидом втручання у приватне спілкування, яке проводиться без її відома на підставі ухвали слідчого судді, якщо є достатні підстави вважати, що розмови цієї особи або інші звуки, рухи, дії, пов'язані з її діяльністю або місцем перебування тощо, можуть містити відомості, які мають значення для досудового розслідування.

У свою чергу, аудіо-, відео контроль місця може здійснюватися під час досудового розслідування тяжкого або особливо тяжкого злочину і полягає у здійсненні прихованої фіксації відомостей за допомогою аудіо-, відеозапису всередині публічно доступних місць, без відома їх власника, володільця або присутніх у цьому місці осіб, за наявності відомостей про те, що розмови і поведінка осіб у цьому місці, а також інші події, що там відбуваються, можуть містити інформацію, яка має значення для кримінального провадження (стаття 270 КПК України [5]).

Відповідно до частини 1 статті 263 КПК України [5], зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (мереж, що забезпечують передавання знаків, сигналів, письмового тексту, зображень та звуків або повідомлень будь-якого виду між підключеними до неї телекомунікаційними мережами доступу) є різновидом втручання у приватне спілкування, яке проводиться без відома осіб, які використовують засоби телекомунікацій для передавання інформації, на підставі ухвали слідчого судді, якщо під час його проведення можна встановити обставини, які мають значення для кримінального провадження.

Згідно із частиною 1 статті 264 КПК України [5], пошук, виявлення і фіксація відомостей, що містяться в електронній інформаційній системі або їх частин, доступ до електронної інформаційної системи або її частини, а також отримання таких відомостей без відома її власника, володільця або утримувача може здійснюватися на підставі ухвали слідчого судді, якщо є відомості про наявність інформації в електронній інформаційній системі або її частині, що має значення для певного досудового розслідування.

Зміст інформації, що передається особами через транспортні телекомунікаційні мережі, з яких здійснюється зняття інформації, зазначається у протоколі про проведення зазначених негласних слідчих (розшукових) дій. При виявленні в інформації відомостей, що мають значення для конкретного досудового розслідування, в протоколі відтворюється відповідна частина такої інформації, після чого прокурор вживає заходів для збереження знятої інформації.

Зміст інформації, одержаної внаслідок здійснення зняття відомостей з електронних інформаційних систем або їх частин, фіксується на відповідному носіїві особою, яка здійснювала зняття та зобов'язана забезпечити обробку, збереження або передавання інформації (стаття 265 КПК України [5]).

Дослідження інформації, отриманої при застосуванні технічних засобів, у разі необхідності здійснюється за участю спеціаліста. Слідчий вивчає зміст отриманої інформації, про що складається протокол. При виявлен-

ні відомостей, що мають значення для досудового розслідування і судового розгляду, в протоколі відтворюється відповідна частина інформації, після чого прокурор вживає заходів для збереження отриманої інформації.

Технічні засоби, що застосовувалися під час проведення зазначених негласних слідчих (розшукових) дій, а також первинні носії отриманої інформації повинні зберігатися до набрання законної сили вироком суду.

Носії інформації та технічні засоби, за допомогою яких отримано інформацію, можуть бути предметом дослідження відповідних спеціалістів або експертів у порядку, передбаченому цим Кодексом (стаття 266 КПК України [5]).

Відповідно до частини 1 статті 268 КПК України [5], установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу є негласною слідчою (розшуковою) дією, яка полягає в застосуванні технічних засобів для локалізації місцезнаходження радіоелектронного засобу, у тому числі мобільного терміналу систем зв'язку, та інших радіовипромінювальних пристроїв, активованих у мережах операторів рухомого (мобільного) зв'язку, без розкриття змісту повідомлень, що передаються, якщо в результаті його проведення можна встановити обставини, які мають значення для кримінального провадження.

Використання у формі засобів фіксації інформації під час розгляду питань у суді на етапі досудового розслідування.

Повне фіксування технічними засобами судового провадження, у відповідності до частини 20 статті 7 КПК України [5], є однією із загальних засад кримінального провадження. Згідно із частиною 5 статті 27 КПК України [5], під час судового розгляду забезпечується повне фіксування судового засідання за допомогою звукозаписувального технічного засобу. Офіційним записом судового засідання є лише технічний запис, здійснений судом у порядку, передбаченому КПК України [5].

Поряд із цим, фіксування інформації може здійснюватися також на етапі досудового розслідування. Зокрема, згідно із частиною 1 статті 107 КПК України [5], рішення про фіксацію процесуальної дії за допомогою технічних засобів під час досудового

розслідування, в тому числі під час розгляду питань слідчим суддею, приймає особа, яка проводить відповідну процесуальну дію. За клопотанням учасників процесуальної дії застосування технічних засобів фіксування є обов'язковим.

Застосування технічних засобів у формі у вигляді несправжніх (імітаційних) первинних засобів чи знарядь вчинення злочину.

У відповідності до статті 273 КПК України [5], за рішенням керівника органу досудового розслідування, прокурора під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій можуть бути використані заздалегідь ідентифіковані (помічені) або несправжні (імітаційні) засоби. З цією метою допускається виготовлення та використання спеціально виготовлених речей і документів, створення та використання спеціально утворених підприємств, установ, організацій. Використання заздалегідь ідентифікованих або несправжніх (імітаційних) засобів з іншою метою забороняється. Виготовлення, утворення несправжніх (імітаційних) засобів для проведення конкретних негласних слідчих (розшукових) дій оформлюється відповідним протоколом. Несправжні (імітаційні) засоби, застосовані під час проведення негласної слідчої (розшукової) дії, використовуються у процесі доказування у вигляді первинних засобів чи знарядь вчинення злочину, крім випадків, якщо суд встановить порушення вимог цього Кодексу під час проведення відповідної негласної слідчої (розшукової) дії.

Підсумовуючи викладене, можемо дійти висновку, що основними формами застосування технічних засобів у кримінальному провадженні, є такі:

- у якості додаткових засобів фіксації інформації в процесі проведення слідчих (розшукових) дій;
- у якості засобів для виявлення, закріплення та вилучення слідів і предметів, що можуть бути речовими доказами у кримінальному провадженні;
- у якості основних засобів проведення слідчих (розшукових) дій;
- у якості засобів фіксації інформації під час розгляду питань у суді на етапі досудового розслідування;

АНОТАЦІЯ

В статті здійснюється системно-структурний аналіз форм застосування технічних засобів у кримінальному провадженні та досліджується правові положення інформації отриманої під час використання зазначених засобів. Розкриваються способи та методи використання технічних засобів у судовому провадженні. Пропонуються певні зміни до чинного законодавства, які необхідні для підвищення ефективності використання технічних засобів у кримінальному процесі.

SUMMARY

The article is carried out systematic and structural analysis of the forms of application of means in criminal proceedings and investigate the legal provisions of information obtained using these funds. Disclosed are methods and techniques use of technology in court proceedings have been done. Proposed certain changes to the existing legislation those are necessary to improve the efficiency of the use of technology in criminal proceedings have been given.

- у якості несправжніх (імітаційних) первинних засобів чи знарядь вчинення злочину.

Не підтримуючи точку зору окремих учених щодо необхідності законодавчого закріплення випадків обов'язкового фіксування перебігу та результатів процесуальних дій за допомогою технічних засобів, вважаємо, що це є доцільним, зокрема для фіксування показань неповнолітніх, і особливо малолітніх, осіб; показань осіб, які надаються з участю перекладача; показань осіб, які перебувають у небезпечному для життя стані, та ін.

Література

1. Балашов Д.Н. Криміналістика : Учебник / Д.Н. Балашов, Н.М. Балашов, С.В. Маликов. – М.: ИНФРА-М, 2005. – 503 с.
2. Єзерський Р.Б. Криміналістична техніка і теорія оперативно-розшукової діяльності / Р.Б. Єзерський // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. Науковий часопис. – 2003. – № 3. – С. 288-293.
3. Твердохліб І.М. Особливості виявлення та фіксації слідів кримінальних правопорушень, скоєних напередодні чи під час лісних пожеж / І.М. Твердохліб // Форум права. – 2012. – №4. – С. 899-903.
4. Маркус В.О. Криміналістика. Навчальний посібник / В.О. Маркус. – К.:

Кондор, 2007. – 558 с.

5. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. // Голос України. – 2012. – № 90– 91 (зі змінами і доповненнями).

6. Кучинська О.П. Гарантії забезпечення захисту прав учасників кримінального провадження / О.П. Кучинська // Вісник Академії адвокатури України. – 2012. – №1. – С. 112–116.

7. Ландау И.Л. Проблемы технические и процессуальные использования видеозаписи на предварительном следствии / И.Л. Ландау // Актуальные вопросы уголовного права и процесса. – Калининград, 1987. – С. 130–138.

8. Сокиран М.Ф. Застосування технічних засобів фіксації процесу та результатів виїмки / М.Ф. Сокиран // Криміналістичний вісник. – 2011. – №1. – С. 83–88.

9. Лук'янчиков Є.Д. Інформаційне забезпечення розслідування кримінальних правопорушень (правові і тактико-криміналістичні аспекти): автореф. дис. ... доктора юрид. наук / Є.Д. Лук'янчиков. – К., 2005. – 18 с.

10. Шинкаренко І.Р. До загальної характеристики сфери інформаційних технологій / І.Р. Шинкаренко, І.Ф. Хараберюш // Науковий вісник Юридичної академії МВС України: Збірник наукових праць. – 2004. – №3. – С. 386–394.